

УДК 1.147

С.М. Ягодзінський

КОНВЕРГЕНЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ ЯК СТРАТЕГІЧНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ІННОВАЦІЯ

Національний авіаційний університет

Анотація. Досліджується вплив конвергентних технологій на соціальні процеси інформаційного суспільства. Обґрунтовано, що соціальна модернізація потребує тлумачення конвергенції як стратегічної інновації.

Ключові слова: інформаційна мережа, конвергентні технології, відчуження, диспозитив, соціокультурна інновація.

Вступ

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття людство вперше отримало універсальний інструмент створення, накопичення, обробки, збереження й передачі інформації, яким стали інформаційні мережі. Пройшовши етап глобалізації, останні розкрили свій інноваційний потенціал у площині обчислювальних потужностей та репрезентували себе як простір реалізації суспільного капіталу. Разом із тим, концепції безконфліктного соціуму, всі сили якого будуть спрямовані на сталий розвиток, і понині залишаються теоретичними конструкціями. Однією з причин цього є недостатній аналіз стратегій розвитку інформаційних мереж, які окреслюють контури соціальної реальності та науково-технічного й технологічного прогресу. Вектори цивілізаційного поступу в площині розвитку соціальних відносин та інтернаціоналізації наукового дискурсу й визначають, на наш погляд, основні напрями соціальної модернізації.

Постановка завдання

Об'єктивність такої філософської оцінки орієнтованості соціальної модернізації спирається на результати численних прикладних досліджень у різних галузях гуманітарних і соціально-політичних наук. Їхні автори переконливо доводять, що в інформаційну добу суспільний розвиток спирається на інституційне середовище інновацій [13, с. 184–185]. При цьому якщо на початку ХХІ століття інноваційна діяльність розумілася як відокремлена від соціального життя діяльність зі створення та впровадження технологій, то останніми роками домінуючою є думка про інституційний характер інноваційного процесу. Зазначене й визначило мету даної статті: дослідити вплив стратегічних інновацій на соціальну модернізацію.

Аналіз досліджень і публікацій

Проблемі інноваційного поступу людства присвячено значну кількість наукової та публіцистичної літератури. Не зупиняючись на конкретних дослідженнях, відзначимо, що умовно вони діляться на оптимістичні й песимістичні. Автори оптимістичних теорій наділяють інноваційну діяльність соціокультурними функціями та потенціалом, достатнім для каталізації глобалізаційних процесів. Песимістичний погляд на означену проблему підкреслює деструктивну роль інновацій у контексті загострення цивілізаційних суперечностей, поглиблення так званого «цифрового розриву».

На наш погляд, примирення цих позицій є можливим за умови синергетичної інтерпретації суспільного розвитку, в основі якої лежить усвідомлення втрати соціального контролю за відсутності страте-

гічного планування розвитку конвергентних мережевих технологій.

Основна частина

І. Конвергенція як поняття соціальних теорій

Глобалізована соціальна система для підтримки своєї стабільності та рівноваги має бути самоорганізованою. Проте якщо взяти до уваги диверсифікацію каналів розповсюдження інформації в мережевому суспільстві, а також поглиблення соціальної диференціації, то далекою від очевидності постає цілісність сучасного соціального простору. Виражаючись термінами соціальної синергетики, дану проблему сформулюємо так: чи існують атрактивні соціальні структури в мережевому суспільстві та у який спосіб вони утворюються? Відповідь на це запитання здається зрозумілою: соціальні атрактори є результатом когерентності (узгодженості) соціальних мереж [4, с. 213–215]. Умовою виникнення останніх є доволі значний діапазон когерентності соціальних мереж, тобто можливостей для входження їх у стан взаємодії з подальшим узгодженням функціональних параметрів. Проте для забезпечення окресленої умови необхідно є розгалужена сітка інноваційно-комунікаційних мереж, які б відігравали роль універсальних трансляторів соціальної інформації.

На початку ХХІ століття зазначена властивість мереж реалізується за допомогою конвергентних технологій. І хоча вперше це поняття сформувалося в комп'ютерних науках та системології, останнім часом воно входить до кола інтересів представників філософського дискурсу. У його межах здійснимо філософську рецепцію феномену конвергенції та встановимо вплив конвергенції інформаційного простору на усунення суперечностей реалізації інноваційного потенціалу глобальних інформаційних мереж. Адже поєднання й узгодження соціальних мереж на рівні продукованих ними інформаційних підпросторів є ключовою умовою забезпечення цілісності глобального інформаційного середовища.

Вперше у найбільш виразній формі ідею залежності соціальних мереж та їхнього перетину виразив Г. Зіммель. Як представник «філософії життя», він описував соціальну динаміку у формі послідовності культурно-історично обумовлених переживань. І хоча ми не повною мірою поділяємо таку соціально-філософську установку Г. Зіммеля, все ж визнаємо, що саме вона дозволила виявити такі закономірності розвитку соціальної системи початку ХХ століття, глибина яких значною мірою може бути осмисленою лише в умовах інформаційного суспільства.

Нашу увагу привертає висловлена філософом теорія перехрещення соціальних кіл, яку він вивів із ставлення індивіда до власного соціального оточення [8, с. 410–414]. Будучи на початку свого активного життя здивованою нехтуванням з боку соціуму її унікальними рисами, особистість із часом ще більше обурюється тиском на неї через норми, традиції, соціальні цінності, уклад життя, мораль, право та інші регулятори. Але, освоюючись у внутрішньому соціальному колі, вона помічає, що приналежність до одного кола відкриває їй доступ до інших соціальних кіл і груп. Набувши досвіду співучасті в різних соціальних колах, особистість повертає собі втрачену унікальність, оскільки набір обраних нею кіл виявляється неповторним. Розкриваючи принципи соціальної диференціації в суспільстві, заснованому на глобальних інформаційних мережах, можемо зробити висновок, що до яких би кіл не належали соціальні агенти, спільною цінністю для них є соціокультурний потенціал колоподібної, а нині – мережевої – соціальної інфраструктури.

У контексті нашого дослідження цінність ідей Г. Зіммеля полягає у тому, що вони вказують на існування конвергенції соціальних мереж і в доінформаційну добу. В епохи Середньовіччя, Відродження та Нового часу перетин соціальних груп сприяв еволюції соціальних інститутів, дозволяв поширювати знання, руйнувати догми, забобони, встановлювати нові традиції та норми. Окрім цього, хоча вчений прямо не вживає поняття «конвергенція», використана ним метафора соціальних кіл якнайкраще розкриває його зміст.

У середині ХХ століття питання застосування конвергентних технологій неодноразово піднімалося як у вітчизняній, так і в закордонній науковій літературі. Знаковим у даному контексті є дослідження Г. Майснера, який, спираючись на економічне та соціологічне підґрунтя теорії конвергенції дійшов до висновку про її ідеологічне забарвлення [11, с. 164–166]. На початку ХХІ століття конвергентні технології відображають об'єктивний процес трансформації соціального простору та соціального часу.

II. Стратегії реалізації конвергентних технологій

Будучи орієнтованими на забезпечення потреб соціальних агентів у різних формах соціальної взаємодії, конвергентні технології являють собою «синергійну єдність чотирьох основних сфер науки і техніки: Нанонауки, Біомедицини, Інформатики та Когнітивістики» [1, с. 2–4]. Проте вони не є утилітарною моделлю інноваційного розвитку, а вказують на спосіб буття соціуму в ХХІ столітті. Конвергентні мережі пронизують собою суспільство, за рахунок чого впливають на його структуру на індивідуальному, державному, громадському та професійному рівнях.

Уявлення про конвергентну залежність інформаційних мереж дозволяє окреслити стратегію їхнього становлення як складової соціальної дійсності. На наш погляд, в основі цієї стратегії лежить підтримка різниці потенціалів (диспозиція) керівних і підпорядкованих координат соціальної структури. Зберігаючи зовнішню цілісність і стабільність, так спроектована система все ж залишається здатною до внутрішніх

перебудов. Через це елементи, які нещодавно були вагомими, визначальними можуть перетворитися на підпорядковані, гальмівні, деформуючі соціальну реальність компоненти. Тобто, чим вищим є показник конвергентності соціальних, а з кінця ХХ століття й інформаційних мереж тим менш ціннісно обумовленими стають соціокультурні доміанти.

Реалізоване конвергентними технологіями розгалуження соціальної структури перетворює її на мережеву архітектуру, в якій найважливішим параметром є стійкість соціальних зв'язків. Пов'язане з цим визнання недостатності винятково адміністративного впливу для досягнення соціально важливих цілей призводить до того, що «глобальна конвергенція політичних і економічних інститутів стає все більш очевидною» [15, с. 14].

III. Конвергенція vs дивергенція

Проте, на наше переконання, самі по собі конвергентні технології не здатні покрити всю площину сучасних проблем і в режимі автокорекції врегулювати перерозподіл соціальних ресурсів та залежностей. Адже, поряд із конвергентними, в суспільстві початку ХХІ століття відчутними є й дивергентні процеси, які мають форму альтернативних чи протестних рухів. Небезпека тотальної уніфікації неодноразово ставала предметом дискусій та антиутопій. До найбільш знакових можемо віднести романи Є. Замятіна «Ми», О. Хакслі «Цей дивний новий світ» і Дж. Оруелла «1984». Автори цих робіт через художні образи репрезентували світ, позбавлений різнобарв'я, що відбулося внаслідок зростання технологічної потужності людства. В антиутопіях виявлено ідею домінування конвергентної системи над усіма аспектами життєдіяльності, включаючи ціннісні та антропологічні характеристики.

Конвергентні технології побудовані за схожим принципом та переслідують таку мету. Пропонуючи розмаїття, реалізуючи свободу в усіх її проявах, усе ж у своїй основі їхня ідеологія спрямована на абстракту, а тому уявну людину. Конвергентні мережі, як техніко-технологічні утворення, є індиферентними до віку, статі, фінансових можливостей соціальних суб'єктів. Предметом їхнього «інтересу» є статистичний соціальний зріз у контексті потреб, бажань, пріоритетів, попиту тощо. Вітчизняний дослідник М. Онопрієнко, на наш погляд, досить точно схопив сутність цієї колізії розвитку інноваційних технологій. Щодо цього він пише, що вони «з одного боку, покращують якість людського життя і продовжують його, з іншого – створюють загрозу існування людській тілесності і підривають уявлення про людину як унікальну і неповторну істоту» [12, с. 320]. Внаслідок цього людина постає як сконструйований об'єкт, який не може існувати автономно.

Наявність тенденцій до звуження реальних свобод людини та можливостей її самореалізації змушує вказати на негативні аспекти конвергенції інформаційних мереж. Адже, як цілком справедливо вказав Г. Шиллер, плюралізм інформаційного простору – це лише міф, який прищеплюється в суспільній свідомості. Насправді «готовність сприймати багатоманітність засобів масової інформації за різнобарв'я змісту» [16, с. 36] є ілюзією, яка фінансу-

ється, координується і програмується. Потрапляючи в пастку інформаційної диверсифікації, соціальні агенти набувають хибної впевненості у власній спроможності адекватно оцінити, вплинути та змістити розвиток подій, учасниками яких вони стали (нерідко мимовільно).

Своєрідно, але доволі точно, сутність окресленої вище проблеми виразив Д. Соммер, який наполягає на тому, що під оманливим відчуттям могутності людина XXI століття втрачає здатність до самокритики [14, с. 37–38]. Посилення інформаційного тиску, який супроводжує становлення мережевого суспільства, ще більше віддаляє людину від реалізації її потенціалу, заміщуючи критичне, раціональне мислення стереотипним, формалізованим інформаційно-комунікаційним обміном. Цілком зрозумілим у даному контексті є парадокс, сутність якого зводиться до того, що «чим гіршою стає людина, тим кращим є суспільство» [6, с. 40] і тим розгалуженішими (конвергентними) є соціальні інститути та їхні мережі.

Такі процеси мають не лише психологічне чи культурне підґрунтя, а й економічне обґрунтування. Звертаючись до аналізу соціальних параметрів праці в суспільстві споживання, М. Бурік ставить питання: «Як виробництво людської індивідуальності визначається й обумовлюється виробництвом вартості?» [5, с. 6]. Дослідницею робиться висновок про формування стандартів споживання й зразків успішної особистості. Кожен індивід змушений їм відповідати та дотримуватися, що, на наш погляд, і призводить до розгалуження інформаційної соціальної інфраструктури. Її центрами є транснаціональні корпорації, які наповнюють та розподіляють інформаційні потоки, а кінцевими елементами є споживачі.

IV. Диспозитив як форма буття віртуального

Процесам становлення особистості інформаційного типу присвячено достатньо досліджень філософів, психологів, соціологів, педагогів, політологів. Серед сучасних західних дослідників у даному аспекті на увагу заслуговують роботи Дж. Агамбена, зокрема запропонована ним концепція диспозитиву. Розмежовуючи диспозитив і дискурс, французький філософ указує на те, що темп сучасного життя призводить до десуб'єктивації соціальних агентів, порожнього їхнього самотиражування в просторі інформаційних мереж [3, с. 26–27]. Продукуючи диспозитиви, людина захоплюється формами власної ідентичності, відходячи у такий спосіб від реалізації закладеного в ній потенціалу.

Враховуючи це, зрозумілими й закономірними стають протестні соціальні рухи та збільшення проявів контркультурної поведінки. І якщо в 50–60-х роках XX століття причиною поширення форм контркультури було усвідомлення потенціалу відупродження інформаційних технологій в усі соціальні практики, то нині ці прояви концентруються вже навколо тотального вихолощення зазначеними технологіями антропологічного та соціального факторів як ключових параметрів культурно-цивілізаційного розвитку.

І це не черговий сценарій антиутопії чи основою для постапокаліптичного прогнозу. Вивчаючи соціальні параметри інноваційних процесів початку

XXI століття на прикладі трансформації мови, Ю. Зацний фіксує появу значної кількості слів, які характеризують нові ролі та статуси особистостей [7, с. 81–120]. Зміни геронтологічного, гендерного, правового, політичного аспектів життєдіяльності суспільства спровоковані темпом соціальних процесів, який здебільшого визначають інформаційні мережі. Поява в сучасній лексиці таких слів, як «sandwich generation», «hyperfliers», «cup-holder cuisine», «just-in-time lifestyle» та багатьох інших конверсійних мовних утворень, якнайкраще розкривають сутність трансформаційних соціальних процесів. Особливо виразно, на наш погляд, підкорення людини конвергентній мережевій архітектоніці фіксується поняттям «disconnected youths». Ним позначають тих, хто не має статусів у віртуальних соціальних мережах та не користується послугами електронних засобів комунікації.

Що лежить в основі цих процесів? Що змушує соціальних суб'єктів уникати прямого контакту із сучасними інноваційно-мережевими технологіями? На наше переконання, причиною цих явищ, які для інформаційного соціуму є аномічними, деструктивними, стала зневіра у можливості узгодження темпів інноваційного та соціокультурного розвитку сучасного суспільства. Разом із тим, ми цілком солідарні з думкою, що збереження цивілізації потребує залучення найновіших технологічних досягнень та розвитку конвергентних НБІК-технологій. Останні «дозволять створити гармонійну ноосферу, в якій три її складові – біосфера, техносфера і складна система соціальних зв'язків – будуть не конфліктувати, а доповнювати одне одного... тобто будуть конвергентними» [10, с. 11]. Фіксуючи такі реалії та визнаючи їхню об'єктивність, відійдемо від розхожих у сучасному філософському дискурсі питань про автономність особистості та її права на самореалізацію поза інформаційним простором.

V. Відчуження як наслідок мережевої конвергентності

Темп сучасного життя вимагає застосування інноваційних технологій, баз даних, засобів комунікацій тощо. Людина переносить у мережу значну частину свого індивідуального та суспільного життя. Друзі, робота, спілкування, контакти, фотографії стали спочатку електронними, а нині – віртуальними. Ще в 70-х роках минулого століття дослідниками було помічено, що «випадкові комунікації – це і є ключ до соціальної структури, а їхня частота є визначником соціальної стратифікації» [2, с. 5]. Нині, виходячи з мереж, людина почувається відірваною від «реальності», усвідомлює свою незавершеність, що й обґрунтовує тлумачення конвергентності як пріоритетного напряму розвитку інноваційних мережевих технологій. Адже на початку XXI століття не лише фінансово-економічні, а й науково-освітні, політичні, культурні процеси стають нездійсненними поза конвергентними глобальними інформаційними мережами. Ефективність трансляції розрізненої соціальної інформації безпосередньо залежить від здатності мережі до її диференціювання та подальшого синтезу. Завдяки цьому останні перетворюються на елемент соціа-

льного буття.

Виходячи за межі соціокультурного потенціалу мережевої інфраструктури, можемо передбачити появу антропоморфних мереж, які й будуть «уособлювати» глобальну свідомість. Таке припущення видається науковою фантастикою, але вже кілька років фахівці Європейської ради з ядерних досліджень (CERN) залучають ресурси як окремих комп'ютерів, так і відокремлених мереж задля проведення надскладних обчислень роботи адронного колайдера. Навіть оброблені дані складають настільки значний масив інформації, що він не може бути записаним в оперативному (актуальному) вигляді на жоден штатний носій, а тому існує лише у віртуальній мережевій формі. Проводячи теоретичні обчислення дослідник, фактично, змушений надавати мережі запити, чітко вказуючи, що саме його цікавить. При цьому повний обсяг даних людській свідомості є недоступним.

Не знімає цю колізію й концепція історичності суб'єкта пізнання. Вивчаючи гравітацію, абсолютно чорне тіло чи еволюцію зірок, різні покоління вчених мали справу з одним і тим самим об'єктом. Навіть у просторі постнекласичної науки, яка виявила вразливих до зовнішнього втручання об'єктів, а також об'єктів із нетривалими, спорадичними властивостями, історичність пізнавальному процесу забезпечували теоретичні обчислення та моделі. В описаній вище ситуації зазначені підходи не діють, адже об'єктом пізнавального інтересу стає мережева інформація (не об'єкт, не його модель чи образ), яка видозмінюється з кожним доданим до неї фактом чи запитом.

Залишимо за межами даного дослідження аналіз соціокультурних наслідків від упровадження таких інноваційних технологій, тим паче, що цій проблемі присвячена значна кількість науково-популярної та футурологічної літератури, відзняті десятки фільмів. Останні наочно демонструють різні варіанти подій після настання так званої технологічної сингулярності – моменту в історії, після якого людина не буде спроможною осмислити, оцінити та самостійно підтримувати темпи науково-технічного прогресу. Не виключено, що такий напрям суспільного розвитку є закономірним і невідворотним, а наша стурбованість – це лише форма страху перед змінами. Адже суспільство, як і будь-яка самоорганізована система, прагне до набуття стабільного стану, й усіма способами уникатиме руйнування усталених зв'язків і відношень.

Відсутність визначеності щодо даного питання, на думку деяких дослідників, носитиме руйнівні, деструктивні наслідки для суспільства та культури. Так, вивчаючи феномен відчуження людини в дискурсі інформаційно-мережевої культури, М. Ігнатів зазначає, що «на зламі ХХ – ХХІ століть є сенс підняти питання про пріоритетне значення особистісної ідентичності та індивідуальності. Подолання відчуження і є розумінням, усвідомленням і проектуванням історичної людини й людства» [9, с. 17]. І хоча, на наш погляд, учений дещо перебільшує перспективи віртуалізації соціальних практик сучасного суспільства, визнаємо, що нині людина вперше

опинилася перед викликами її інтелекту, здатності пізнавати, творити, контролювати. Чи готове суспільство перед обличчям глобальних проблем передати частину управління віртуальній мережі? Ось те запитання, яке постане перед світовою спільнотою найближчими десятиліттями.

Висновки

Як слідує з проведеного дослідження, без осмислення й узагальнення спрямованого в майбутнє потенціалу глобальних інформаційних мереж загалом та конвергентних технологій зокрема цивілізаційний поступ людства в ХХІ столітті ризикує втратити спрямованість та орієнтири. З часом його траєкторія перетвориться на рух лабіринтом, в якому кожен наступний крок не буде корелювати з попередніми та подальшими станами суспільства, а його соціальна динаміка остаточно позбавиться орієнтиру на соціокультурну перспективу. І такі сценарії суспільного розвитку мають об'єктивну підставу. Адже на рубежі ХХ – ХХІ століть інформаційні мережі перетворюються на засоби проектування соціальної дійсності, через що перебіг соціальних процесів стає ускладненим не лише для контролю, а й для розуміння на рівні масової свідомості.

Список літератури

1. Converging Technologies for Improving Human Performance Nanotechnology, Biotechnology, Information technology and Cognitive science / Ed. by M.C. Roco and W.S. Bainbridge. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2003 – 482 p.
2. Pool I., Kochen M. Contacts and Influence / I. Pool, M. Kochen // Social Networks. – 1978/1979. – P. 5–51.
3. Агамбен Дж. Что современно? / Дж. Агамбен; Пер. с итал. А. Соколовски. – К.: Дух і Літера, 2012. – 78 с.
4. Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций / Л.Д. Бевзенко. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.
5. Бурик М.Л. К вопросу о новой теории стоимости, изучении социальных параметров труда и теории субъективности / М.Л. Бурик // Практична філософія. – 2014. – № 4 (54). – С. 3–8.
6. Гиренок Ф. Удовольствие мыслить иначе / Ф. Гиренок. – М.: Академический Проект, 2008. – 235 с.
7. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю.А. Зацний. – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с.
8. Зиммель Г. Избранное. В 2 т. / Г. Зиммель; Пер. с нем. под ред. Л.Т. Мильской. – М.: Юрист, 1996. – Т. 2. Созерцание культуры. – 607 с.
9. Игнатов М.А. Феномен отчуждения в дискурсе информационно-сетевой культуры: автореферат дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.13 / Игнатов Михаил Александрович. – Белгород, 2011. – 21 с.
10. Ковальчук М.В., Нарайкин О.С., Яцишина Е.Б. Конвергенция наук и технологий – новый этап научно-технического развития / М.В. Ковальчук, О.С. Нарайкин, Е.Б. Яцишина // Вопросы философии. – 2013. – № 3. – С. 3–11.
11. Майснер Г. Теория конвергенции и реальность / Г. Майснер; Пер. с нем. З.В. Горловой. – М.: Прогресс, 1973. – 224 с.
12. Онопрієнко М.В. Дорожня карта високих технологій. Історико-наукові та філософсько-наукознавчі аспекти мегатехнологій знання суспільства: монографія / М.В. Онопрієнко. – К.: Інформ. – аналіт. агентсов, 2011. – 359 с.
13. Прокин В.В., Лепихина Т.Л. Структура институциональной среды инноваций / Прокин В.В., Лепихина Т.Л., Анисимова Е.Л., Карпович Ю.В. // ECONOMIC SCIENCES. – 2016. – № 1. – 182–186.
14. Соммэр Д.С. Мораль XXI века / Д.С. Соммэр; Пер. с исп. – М.: Изд-во «Кодекс», 2013. – 480 с.

15. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма: Пер. с англ. Д. Павловой, В. Кирющенко, М. Колопотина. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.

16. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием / Г. Шиллер; Пер. с англ. Я. Засурского. – М.: Мысль, 1980. – 326 с.

С.Н. Ягодзинский

КОНВЕРГЕНЦИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ СЕТЕЙ КАК СТРАТЕГИЧЕСКАЯ СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ИННОВАЦИЯ

Исследуется влияние конвергентных технологий на социальные процессы информационного общества. Обосновано, что социальная модернизация требует истолкования конвергенции как стратегической инновации.

Ключевые слова: информационная сеть, конвергентные технологии, отчуждение, диспозитив, социокультурная инновация.

S. Yahodsinskyi

CONVERGENCE OF INFORMATION NETWORKS AS A SOCIOCULTURAL STRATEGIC INNOVATION

The influence of convergent technologies on social processes of Information society is analyzed. It is proved that social modernization requires an interpretation of convergence as a strategic innovation.

Keywords: information network, convergent technologies, alienation, dispositif, sociocultural innovation.

УДК 130.123:141.201.1(045)

М.А. Абисова

ПРОБЛЕМА СЕНСУ У КЛАСИЧНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Національний авіаційний університет

Анотація. Стаття присвячена соціокультурному аналізу філософських концепцій, які досліджують категорію сенсу як даного, наявного у трансцендентній області.

Ключові слова: сенс, першооснова культури, класична філософія, об'єктивістський підхід.

Актуальність

Протягом всього розвитку філософії категорія сенсу була однією із головних. Необхідність сенсу виникає там, де існує необхідність розуміння, що передбачає осмислення. Осмислення є необхідним для сприйняття і тексту, і дійсності (матеріальної, ментальної, соціальної та інших її форм). Саме тому категорія сенсу характеризується широким діапазоном сфер її застосування. Потреба у дослідженні розвитку і сучасного стану проблематики сенсу зв'язана із внутрішніми трансформаційними процесами, що відбуваються у самій філософії (по-перше, у зв'язку із «гносеологічним» поворотом, коли ідея незмінної реальності, що розглядається як «сущє», стає проблематичною; по-друге, у зв'язку із «лінгвістичним» поворотом, коли мова розглядається як одна із найголовніших знакових систем, за допомогою якої людина як соціальний суб'єкт пізнає навколишній світ), а також обумовлена реаліями нинішнього суспільного розвитку (дефіцит смислової рефлексії, який існує в сучасній думці в умовах панування техніко-раціоналістичної цивілізації).

Постановка завдання

Метою статті є проведення соціокультурного аналізу філософських концепцій класичної філософії, які досліджують категорію смислу.

Ступінь розробки проблеми

Зміст категорії «сенс» був розроблений у концепціях Г. – Г. Гадамера, В. Декомба, Е. Гуссерля, Е. Левінаса, М. Мерло-Понті, Г. Ріккєрта, Ю. Хабермаса, М. Хайдеггера та ін. Їхні дослідження роблять внесок у розробку питання про соціокультурну обумовленість буття сенсу. Сенс був предметом дослідження з позицій онтології, гносеології, метафізики, феноменології та аксіології у працях М.М. Бахтіна, О.Ф. Лосєва, М.О. Лоського, В.С. Соловйова, П.О. Флоренського, Г.Г. Шпета та ін.

Основна частина

Основи філософського розуміння категорії «сенс» були закладені античними філософами, перш за все, Платоном і Арістотелем. Онтологія Платона мислиться тривінево: на вершині ієрархії – ідея, центр – ейдос, на нижньому рівні – світ мінливих речей. Підкреслюючи специфічну змістову навантаженість «ейдосу» та «ідеї», їхню дотичність до сфери сенсу, О.Ф. Лосєв накреслює шлях до розрізнення даних філософських категорій через розведення екстенціонального та інтенціонального контекстів уживання загальних понять. Ця проблема згодом розроблятиметься у рамках логічної семантики. Екстенціональний контекст має справу з обсягом поняття, інтенціональний контекст – зі сферою значення (або сенсу). Цей сенсовий (семантичний) відтінок передбачає, що, на відміну від ідеї, яка презентує інтегральність сенсу, ейдос репрезентований у безлічі індивідуальних предметів як втілень ідеї, що споглядається. Резюмуючи свій аналіз відмінностей у розумінні Платоном «ейдосу» та «ідеї», О.Ф. Лосєв зауважує: «Ейдос є сенсова організація на тлі інших сенсових організацій, звідси – усякий ейдос несе на собі момент обраності з усього іншого, відмінності від нього, диференціальності. Ідея є сенсова організація, що виходить зі сенсового з'єднання інших, дрібніших ейдетичних оформлень, частин, елементів, тому ідея несе на собі момент об'єднання, складання, навмисної організованості, інтегральності. Це означає, що ейдос має диференціальну, ідея ж – інтегральну природу. Ідея є ідеєю стосовно своїх складових елементів, але щодо іншої ідеї або ейдосу вона є ейдосом, оскільки тут виступає момент відмінності й роздільності» [7, с. 212, 214].

Аналіз теорії пізнання Платона дозволяє розкрити процес породження сенсу та осягнення його людиною. На думку Платона, людська душа є вічною і безсмертною. Поза людським тілом душа перебуває